

Béla Hamvas: *Silentium; Skrivni zapisnik; Unikorn; pre-vedla Gabriella Gaál, izbor in spremna beseda Antal Dúl, Študentska založba, 2003 (knjižna zbirka Koda).*

Se je po minulih tisočletjih še mogoče izražati v eshatoloških kategorijah? Béla Hamvas (1897–1968) zagotavlja, da drugače pravzaprav sploh ne gre. Čas njegovega življenja zaznamujeta kar dve infernalni krizi svetovnih razsežnosti, njune skrite, a odločilne dimenzije pa so, kot ugotavlja, izrazljive šele "v jeziku Tota in Zaratustre in Orfeja in Izaije". *Krizologija*, kakršno je izoblikoval v letih najhujših preizkušenj, zahteva povsem novo celovitost videnja, potrebno preciznost vedenja in globino moči pa zagotavlja šele metafizično iskalo. Povsem očitno gre za slepo pego znanosti, ki so jo zgrešile filozofija, psihologija, v precejšnji meri pa tudi religija. Hamvas se je loteva s kar največjim merilom, širino, višino in globino, ki jih potrebuje, najde pa predvsem v svetih knjigah vseh časov, še posebej v evangelijih. Avtor, ki trdi, da ni veren in ki je še posebej nezaupljiv do oznake "mistik", se do zadnjega uresničuje skozi fascinantne paradokse.

Ima mislec njegovega kova kaj povedati tudi urbani post-postmodernosti? Meje bivanja je namreč odrinil v neskončnost. "Duša je Otroek Ognja z deset tisoč kožami", beremo med tem, ko se avtor od konkretne krize spušta vse bolj na občečloveško raven, dobesedno pod kožo. "Človek razpara svojo krastavo in dolgočasno, pokvarjeno in trpko, malodane v rakov oklep otrdelo kožo in zleze iz samega sebe. Verjel je, da je jaz. Izkazalo se je, da je bila to maska, kot vse tiste pred njo. Sveža koža je spet občutljiva. Prepoznavna je po tem, da je omama normalno stanje. Ne videti, ampak privid. Ne realnost, ampak mirakel. Ne *common sense*, ampak *entuziazem*. Uvelost mine. Vedrina. Vsekakor magično. Lahka, svobodna in brezpogojna prevlada nad krogi nižjih mer."

Zunanje okoliščine se lahko tudi povsem po naključju ujemajo z zakonitostmi notranjega razvoja. To je izkusil sam, ko je

sredi vsesplošne tesnobe druge svetovne vojne zaznal še povsem intimno, in kot se je izkazalo pozneje, metafizično stisko. Njegov opis *temne noči duše* prinaša natančen in luciden uvid v eno najtežjih iniciacijskih preizkušenj. *Silentium*, prva od knjig pričujočega izbora je predvsem Hamvaseva duhovna avtobiografija. Avtor sam ne prizanaša z drastičnimi podobami, izrazje pa si izposoja iz apokaliptičnega besednjaka. Do svoje zamisli "avtentičnega bivanja" se je dokopal skozi neskončne bitke z notranjim "demonom usode", ki jih je doživljal kot izjemno tvegane levitve, dokler ni ostal očiščen vseh slepil. Na koncu razvoja stoji svetla, vedra osebnost, "prozorni in izkristalizirani človek", sposoben popolne predanosti. Pa še nekaj. Hamvasevi zapisi se načrtno izogibajo poučnosti in bi jih bilo zavajajoče obravnavati kot nasvete mojstra, učitelja ali guruja. Vse njegovo pisanje je namenjeno iskanju, tipanju, približevanju, morda celo ugibanju, eksperimentu, izostrovanju. Prapodobe, svet, zagledan skozi oči, pa nenadoma vzdrhti v nepričakovani pristnosti.

Človekovo normalno stanje oziroma edino stanje, vredno človeka, je stanje opoja, Shakespearova *midsummer madness*, ljubezenska začaranost, navdih. Pri čemer pa ne gre za umetno stopnjevanje, za intenzivnost, ki je sama sebi namen, še manj za umetniške ekshibicije, pač pa za izčiščen pogled, ki je sposoben najti v stvareh njihovo lastno intenziteto in zazveneti v skladu z njo. Človekovo življenje je določeno s kakovostjo njegove imaginacije in povsem očitno se je za srečo potrebno usposobiti, saj običajni pritiski zgolj maličijo prvotno slutnjo, stanje milosti, ki nam je bilo vsem prirojeno, "vedenje, ki smo ga pozabili, a je nepozabljivo". Rezultat je izjemno čista slika notranje pokrajine, širok, odprt in zelo svoboden prostor, podoben Nietzschejevemu višinskemu zraku, po drugi strani pa kot norec v kartah tarota predstavlja zadnjo v nizu podob, brez črk in števil. Vsekakor gre za prostor intenzivnega bivanja, ki se vsakokrat drugače poimenuje, vendar je mogoče uživati že v njegovih spremenljivih zasilnih imenih. Hamvaseva točka zunaj igre je tako lahko zagledana tudi kot "megalozaverska moč in lepota pantagruelskega življenja. To sta Rabelaisova sakralna obscenost in nebeška profanost. To je entuziazem teka in saturnalijska pitja. To je nedolžno hrepenenje po blaženosti, ker je življenje sladko in čudovito".

Morda je že očitno, da tu ne gre za eskapizem, za izmišljene poljane sladkega koprnenja, pač pa za stopnjevano resničnost, za najpristnejši izraz sleherne duše. Njena popolna naravnost in preprostost pa je bila očitno vedno dostopna le duhovom najvišjega dometa. Hamvas jo razbira pri Sofoklesu, Goetheju, Rilkeju, Beethovnu, Tolstoju, Shakespearu, Bachu, Platonu, Heraklitu, Lao-ceju, deloma pa jo še sam definira skozi arhetipske figure, izoblikovane v tisočletnem izročilu, najraje skozi norčevske like in še posebej Harlekina. To je dežela, ki je bila v Bibliji obljubljena ubogim na duhu, še prej v Egiptu pa je pripadla norcu, najvišjemu liku iniciacije. V zraku, nasičenem z neskončnostjo, se niti nasprotja več ne izključujejo in zato je mogoče sem prav tako umestiti Pitijo, utelešenje najvišjega vedenja. Na ta način niti ekstatičnost ni več v nasprotju z običajnim razumevanjem biti v svetu (eden od avtorjevih idealov je

tako imenovan "normalni človek"), naravnost na smrtno resno soočenje s poslednjimi človeškimi rečmi pa niti malo ne izključuje preproste dojemljivosti za lepoto in užitek. In kar je najbolj presenetljivo, tu je dovolj prostora celo za najbolj običajno vsakdanost. Hamvas je še vedno globoko navdihnjen, ko pripoveduje o te vrste uresničitvi. "Kdo in kako in na kateri stopnji je resničen? In kaj pomeni biti resničen? Biti učinkovito. Uresničiti besede. Izpolniti vsakdanje dolžnosti. Spoznati in obdržati zahteve ure."

Končno je mogoče prispeti celo do točke, ko niti blaženost ni več pomembna. Hamvas jo je zaslužil v nekaterih delih, nastalih v starosti, v Beethovnovih kvartetih, v zadnjih Cezannovih kompozicijah. Gre za smrtno treznost stvaritev, ki "že slišijo čez", za sublimno brezbarvnost Ojdipa v Kolonu. "Moji čari zdaj so preč", je dal Shakespeare izreči v *Viharju*, ko je pri komaj sedemindesetih že zaslužil svoj lastni *onkraj*, tu pa je seveda tudi Hamvas, ki je v človekovi usodi zagledal veličasten material za izgradnjo monumentalnega bitja. Stari Hamvas, ki je moral ob koncu življenja dočakati še popolno degradacijo od povojne madžarske oblasti, ki pa je znal tudi povsem svobodno razpolagati celo s svojimi ranami in prejetimi udarci, mislec, ki je ob delu na gradbišču študiral hebrejščino in sanskrt ter pripravljajl prevode in komentarje.

"Zamisel avtentičnega bivanja" niti ni tako nova in je prav gotovo lastna vsem zavestnim bitjem, zato bi bilo dobro poudariti še druga pomenljiva odstopanja od povprečnega dometa instantne duhovne ponudbe. Hamvasa že od samega začetka zaznamuje globoka skepsa do vseh dobronamernih ukrepov, tako na civilizacijskem kot tudi na osebnem področju. Enako nezaupljiv je do kakršnih koli naukov o odrešenju, še najbolj seveda do vseh poskusov samoodrešenja. Nikoli se tudi ne naveliča poudarjati, da človek pravzaprav sploh ne more odrešiti samega sebe, da se niti ni vredno ukvarjati s samim seboj, tovrstni napor se namreč vse prevečkrat izjalovijo v prazno in samoljubno prakticiranje. Ob priznanju, da je božanskost edina resničnost, je namreč dovolj očitna tudi razlika med pristnim pojmom odrešenja ter plehkimi motivi samouresničevanja. "Edino delo je delo odrešitve. Odrešiti zemljo in češnjo in papriko in kosa in sosedovega psa in sosedu. To je delo. Edino delo. Jasmin in oljko. Odrešiti tako, da ju trepetaje opazujem, in ko vsrkam njun vonj, se mi zavrti. Ker glasba ostane. Edina resničnost je Bog in tudi privid ostane. Carodejnost ostane. Tu sem in živim v tej imaginaciji in sebe moram narediti minljivega, da bi postal takšen, kot sta jasmin in oljka."

Hamvaseva misel je najbolj tvorna nekje na področju blizu pesniške imaginacije, njegova sugestivnost se približuje umetniški. Pri čemer pa se je sam dovolj dobro zavedal, da je tako sosedstvo lahko tudi nevarno. Avtor razprav o umetnosti, ki je vzdrževal stik z vsemi sočasnimi umetniškimi gibanji in avantgardami, je dobro poznal zdrsljivost roba, prek katerega je umetnost le še puhla teatralnost, danes bi lahko rekli samopromocija. Kar šteje, je le še dojemljivost, ki se ne naslanja več niti na etiko niti na estetiko in ki presega omejitve ene in druge, čeprav ostaja z njima v tvornem odnosu. Hamvasu gre za nič manj kot za *ars magna*, umetnost življenja.